

Захаванне помнікаў архітэктуры Рэспублікі Беларусь з'яўляецца адной з прыярытэтных задач дзяржаўнай палітыкі. Да такіх помнікаў адносіцца будынак Галоўпаштамта ў горадзе Мінску — адзін з сімвалаў беларускай сталіцы. У час нядаўняй рэстаўрацыі фасадаў будынка асаблівае значэнне надавалася калонам з элементамі старажытнагрэчаскага ордара.

У якіх збудаваннях Беларусі сустракаюцца элементы архітэктурнага ордара? Падрыхтуйце для аднакласнікаў фотавіктарыну з фотафрагментамі архітэктурных збудаванняў Беларусі (вашага рэгіёна, вобласці), у якіх выкарыстаны элементы ордараў.

Будынак Галоўпаштамта ў Мінску (1949–1953)

§ 20. ГРЭЧАСКІ ХРАМ — ІДЭАЛ ГАРМОНІІ І ПРЫГАЖОСЦІ Ў АРХІТЭКТУРЫ

Галоўным тыпам збудаванняў у Старажытнай Грэцыі быў храм — прыстанак багоў. У яго архітэктуры ўвасабляліся самыя яркія мастацкія ідэі. Для будаўніцтва храмаў выкарыстоўвалі каштоўныя матэрыялы, якія нярэдка дастаўлялі з розных гарадоў мацерыка і нават з-за мора.

Якім быў старажытнагрэчаскі храм. Грэкі лічылі храм найвышэйшай духоўнай, мастацкай і матэрыяльнай каштоўнасцю. Ён быў свайго роду скарбніцай мастацтва. Таксама ў ім захоўвалася гарадская казна.

Узводзілі храмы ў цэнтры гарадской плошчы на адкрытай прасторы. Фасад храма быў звернуты на ўсход, да сонца. Унутры ставілі статую бажства, у гонар якога ён быў пабудаваны. Алтар для ахвярапрынашэнняў спачатку таксама размяшчаўся ўсярэдзіне храма. З часам яго сталі будаваць перад уваходам у дом багоў, каб усе грамадзяне маглі прымаць удзел у святых рытуалах. Бо ўваходзіць у старажытнагрэчаскі храм мелі права толькі жрацы і іх памочнікі.

Узор перыптара.
Храм Геры II
(або храм
Пасейдона)
у Пестуме
(V ст. да н. э.)

Найбольшае распаўсюджванне атрымаў тып храма *перыптар* — прамавугольнае збудаванне, акружанае па перыметры калонамі. Перыптары адрозніваліся паміж сабой маштабам і колькасцю калон, а таксама дэталямі ўбрана.

Старажытнагрэчаскі храм лічаць узорам прыгажосці ў архітэктуры (электронны дадатак). Як вы думаеце, чаму?

Афінскі акропаль. Галоўныя храмы гарадоў-дзяржаў будаваліся ў *акропалі* — верхнім горадзе. Адначасова акропаль быў і самым умацаваным месцам: тут у час ваенных дзеянняў хаваліся гарадскія жыхары. Размяшчаўся верхні горад на ўзвышшы. Ніжні горад — асноўнае паселішча грамадзян Элады — знаходзіўся ля падножжа ўзгорка, вакол акропаля.

Афінскі акропаль
(V ст. да н. э.)

Уяўленне пра тое, як выглядаў верхні горад у перыяд росквіту старажытнагрэчаскага дойлідства, дае архітэктурны ансамбль Афінскага акропаля. Узведзены на скалістай вяршыні ў асяроддзі трох пагоркаў і марской стыхіі, ён і дагэтуль трыумфуе над размешчанай ля падножжа забудовай. Архітэктурныя збудаванні Акропаля зрабіліся ўвасабленнем гераізму і адвагі воінаў, пераможнай славы, сілы і магутнасці Старажытнай Грэцыі. Афінскі акропаль належыць да Сусветнай культурнай спадчыны.

З якімі з архітэктурных збудаванняў Афінскага акропаля вы пазнаёміліся на ўроках мастацтва, гісторыі раней? Раскажыце пра іх.

Прапілеі. Уваход у Афінскі акропаль ажыццяўляўся праз *Прапілеі* — парадныя вароты. Праз іх на святую тэрыторыю праходзілі святочныя шэсці ў гонар багіні Афін. Рухаючыся ў павольным тэмпе, знатныя асобы неслі дары і ахвярапрынашэнні заступніцы горада.

Манументальныя архітэктурныя формы Прапілеяў, якія не мелі дэкаратыўных празмернасцей, стваралі адчуванне святочнай атмасферы і ў той жа час настрайвалі ўдзельнікаў працэсіі на свяшчэнны абрад. Шэсць масіўных калон дарычнага ордара, нібы каменныя вартавыя, ахоўвалі святое месца. Цэнтральны праём быў значна большым і дазваляў галоўным удзельнікам абраду праехаць конна.

Прапілеі. Архітэктар
Мнесікл (V ст. да н. э.).
Графічная рэканструкцыя

Падумайце, чаму Прапілеі атрымалі ўрачыстыя і масіўныя формы. Якую ролю адыгрывала гэта збудаванне ў ансамблі Афінскага акропаля?

Парфенон — галоўны храм Афінскага акропаля.

Парфенон быў збудаваны ў гонар Афін Парфэнас (Афіны Дзевы). Усярэдзіне храма знаходзілася яе 12-метровая статуя, выкананая скульптарам Фідыем. Прыгожая багіня, апранутая ў доўгія залатыя адзенні, у высокім шлемі, са шчытом і дзідай у руках, уражвала моцай і велічнасцю.

Скарб Акропаля, Парфенон, захапляў формамі, маштабам і дэкорам. Храм быў узведзены на самай вяршыні скалы. Гэта вылучала яго з усяго ансамбля. Па планіроўцы Парфенон — адзін

Парфенон.
Архітэктары Іктын і Калікрат
(V ст. да н. э.)

з самых яркіх узораў дарычнага перыптару. Для яго збудавання дойліды Іктын і Калікрат выкарыстоўвалі белы мармур, які надаў архітэктурцы святочнае аблічча.

Важную ролю ў архітэктурцы храма мела і скульптура. Мастакі пад кіраўніцтвам скульптара Фідыя захавалі ў рэльефах міфалагічныя сюжэты, сцэны падрыхтоўкі да здзяйснення свяшчэннага

Цікавы факт!

Залатыя дэталі статуі Афіны важылі больш за тону! Паводле парады Перыкла ўсе яны былі зроблены здымнымі. Кожныя чатыры гады іх вага правяралася, бо адзенне багіні ўяўляла сабой залатую казну дзяржавы.

Фрагмент фрыза Парфенона
(V ст. да н. э.)

абраду ў гонар Афіны і само параднае шэсце. Тут можна было пабачыць і спрэчку багіні з Пасейдонам, і фігуру Дыянісы, і загадкавых кентаўраў. А таксама коннікаў і людзей, якія нясуць кошыкі з дарамі. Каменны летапіс жыцця афінян выглядае святочным і гарманічным.

Як вы думаеце, чаму рэльефы былі размешчаны не толькі ў сярэдзіне, але і звонку храма?

Чым незвычайны Эрэхтэён. Скульптура не заўсёды служыла толькі багатым убраннем храмаў Старажытнай Грэцыі. У Эрэхтэёне, адным з праслаўленых на ўвесь свет збудаванняў Афінскага акропаля, у якасці калон дойліды выкарыстоўвалі пластычныя вобразы дзяўчат — *карыятыд*.

Шэсць дзяўчат у доўгім спадаючым адзенні пакорліва застылі пад цяжарам ношы. Злёгка нахіліўшы галовы, яны скіравалі погляд удалячынь, быццам вітаючы рэдкага наведвальніка.

Эрэхтэён
(V ст. да н. э.)

Порцік карыятыд
(V ст. да н. э.)

Эрэхтэён быў пабудаваны ў гонар Афіны, Пасейдона і міфічнага цара Афін — Эрэхтэя. Афіна і Пасейдон паспрачаліся пра тое, хто з іх прынясе гораду больш карысці. Пасейдон у спрэчцы стукнуў аб скалу акропаля трызубцам, і ў гэтым месцы ўтварылася «Эрэхтэева мора» (калодзеж з марской вадой). Афіна, у сваю чаргу, уваткнула дзіду ў скалу, і зброя ператварылася ў аліўкавае дрэва. Эрэхтэй вырашыў, што дар Афіны больш дабратворны для людзей, і прысудзіў перамогу ёй.

Мудрыя грэкі разважылі, што для горада карысныя дары абодвух багоў. У іх гонар яны і пабудавалі ўнутры храма Эрэхтэёна два свяцілішчы — Афіны і Пасейдона. У адным з памяшканняў у падлозе была зроблена адтуліна, паўз якую быў бачны след Пасейдонавага трызубца. Тут жа знаходзіўся і калодзеж. У другім памяшканні расло аліўкавае дрэва.

Разгледзьце ў электронным дадатку план-схему Акропаля. Знайдзіце на ёй усе помнікі архітэктуры, з якімі вы пазнаёміліся ў параграфе.

Храмы Старажытнай Грэцыі ствараліся дойлідамі як узор вытанчанасці і прыгажосці. У іх вобразах знайшлі выражэнне галоўныя ідэі старажытных грэкаў — спалучэнне логікі і паэтычнасці, вытанчанасці і практычнасці. Ідэальныя формы храмаў сталі прыкладам для пераймання ў архітэктуры будучых стагоддзяў.

ПЫТАННІ І ЗАДАННІ

1. Якое са збудаванняў Афінскага акропаля вам запомнілася больш за ўсё? Апішыце гэта збудаванне, звярнуўшы ўвагу на колькасць калон на фасадах, асаблівасці архітэктурнага ордара, дэкор.
2. Дойліды параўноўвалі старажытнагрэчаскі храм з чалавекам. Якія элементы Эрэхтэёна пацвярджаюць іх думку? Правядзіце даследаванне, якія яшчэ чалавекападобныя фігуры выкарыстоўваюцца ў архітэктуры ў якасці апор.

ТВОРЧАЯ МАЙСТЭРНЯ

Ордарныя сістэмы выкарыстоўваліся ў наступныя эпохі беларускімі архітэктарамі для стварэння асабліва значных збудаванняў: храмаў, тэатраў, палацаў. Выканайце эскізны макет фасада падобнага збудавання з падручнага матэрыялу. Напрыклад, з дапамогай прыклееных трубчак і палосак паперы стварыце фронтон і антаблемент. Палоскі гафрыраванага кардону стануць жалабкамі калон. Адрэзкі трубчак і завіткі папярочных палосак пазначаць іх капітэлі і базы. Гармонік з паперы паслужыць прыступкамі.

Гомельскі абласны драматычны тэатр (1954). Архітэктар А. Тарасенка

§ 21. ВОБРАЗ ЧАЛАВЕКА Ў СКУЛЬПТУРЫ СТАРАЖЫТНАЙ ГРЭЦЫІ

Адзін старажытны гісторык, апынуўшыся ў Афінх, вельмі здзівіўся: «Тут статуі больш, чым людзей!» Грэкі, сапраўды, любілі скульптуры і ў вялікай колькасці ставілі іх на плошчах, стадыёнах, уздоўж дарог, у храмах і нават на дахах!

Людзі і багі. Цэнтральным у грэчаскай скульптуры быў вобраз чалавека — прыгожага, маладога, ідэальна складзенага, поўнага сіл і энергіі. Такімі грэкі ўяўлялі і сваіх багоў: Зеўса, Афіну, Апалона, Артэміду... Іх выявы часам немагчыма адрозніць ад выяў простых афінскіх дзяўчат (па-грэчаску *кор*) і юнакоў (*курасаў*). І ў гэтым

